

NAŁOG (117) *sb m*

-ã- (112), -a- (5); -a- *KochPij, CzechRozm*; -ã- : - a- *Mącz (3:2), PowodPr (1:1)*; -óg-, -og-.

sg N nąłóg (30). ◊ *G* nąłogu (31). ◊ *D* nąłogowi (3) *RejWiz, RejZwierc, BielSpr*, nąłogu (2) *FalZioł, BielKom*. ◊ *A* nąłóg (14). ◊ *I* nąłogi(e)m (9). ◊ *L* nąłogu (6). ◊ *pl N* nąłogi (1). ◊ *G* nąłog(o)w (11). ◊ *A* nąłogi (4). ◊ *I* nąłogi. ◊ *L* nąłog(o)ch (3) *RejWiz (2), RejPos*, nąłogach (2) *PowodPr*.

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

Zakorzenione przyzwyczajenie, zwyczaj, nawyk; mos Mącz, Calep, Cn; assuetudo, consuetudo Mącz, Cn; habitus BartBydrg, Modrz; natura, usus, solenne Cn (117) : BielKom Fv; RejWiz 39, 42, 54, 60v, 89v marg (9); Mącz 427b; GórnDworz Kk2v; ták leży iáko fwinia w błocie w onych nąłogoch swoich/ á w onych rofkofzách swiátá tego RejPos 162; RejZwierc 166v, 167, 168v, 179, [233], 235; BielSpr 2v; PaprPan Fv; Bo z wítawicznéy dobrych rzeczy zabáwy/ roście ten o ktorem mowimy nąłog/ co iest iedno męłtwo dobrych obyczáiw. ModrzBaz 8v; CzechEp 109; BielRozm 9 marg; GórnRozm L2v; GórnTroas 4; CiekPotr 78; Zwyciężył nąłog y nádzieie znikłe/ Vprzędły sobie zyłki w głowie zwykłe KlonFlis D4; KlonWor 52.

nałog czego (6): FalZioł V 37; Toć iest natrudnieyła rzecz w ludzkim przyrodzeniu/ Złámác lubości nąłog nie być k woli chceniu. BielKom C6; Mącz 427b; Bo trudno temu/ ktory przywykł źle czynić/ wźiác przed się nowy nąłog dobrze czynienia [habitum benefaciendi] ModrzBaz 12, 5v; 143.

W połączeniach szeregowych (3): Prot A4v; RejZwierc 91v; lecz áby wśzytko szło wedle sznuru łłowá Bożego: nie pátrząc nie ná ludzkie żadne nąłogi/ wítawy/ łády y szácunki: ále tylko ná to iákoby Bog y Chrifus Pan miał śwá chwałę CzechEp 5.

W charakterystycznych połączeniach: nąłog ciągnie, przymusza [kogo], przywodzi, roście (2), uwodzi, zmoćnił się, zwyciężył; odstąpić (2) nąłogu, strzec się, zaniechać; powściagnąć z nąłogu; ustąpić od nąłogu; nąłogowi dosyć uczynić; przywodzić k nąłogu; gwałcić, mieć, opuścić, skazić, wziąć (2) nąłog; wprawić się w nąłog; rozłaczyć się, wadzić się, (za)bawić się (3) z nąłogiem; przyswojony nąłogiem; chodzić, gnić, trwać w nąłogach; nąłog bydlęcy, dawny (2), doskonały, ludzki (2), niezbyty, rozumny, wymyślny, zbytni.

Przysłowia: Trudno bywa stárego nąłogu zániechác. KlonWor 41.

s tego/ czego się czynić zwyczáimy/ nąłog roście GórnDworz Kk2v.

Nałog iest drugie przyrodzenie. GlabGad K6v; RejWiz 89 marg, Cc7v; Abowiem nąłog [...] iest druga natura LatHar 1 [Ogólem 4 r.].

Zwyczaj z nąłogiem/ Skarzy przed Bogiem. RejZwierc 239.

Swiniá w bárłogu/ Chłop w złym nąłogu. RejZwierc 239.

Ze złego nąłogu/ trudno ku Bogu. BierEz P.

Przy złym nąłogu/ Zmierzniesz y Bogu. RejZwierc 238v.

Chceszli być z Bogiem/ Wadz się z nąłogiem. RejZwierc 238v.

Zwroty: »odmienić, zmienić nąłog« (1:1): Abowiem gdiby chciał odmienić nąłog fwoj á wdác się w pokorę/ iuzby mu się zdáło/ izby tym zelżył zwirzchności swe RejPos 64v; GrabowSet M4.

»nałog przełomić, złamać« [szyk zmienny] (1:1): BielKom C6; A ielli też ten nąłog kto w sobie przełomi/ Máło ielzće nie gorzly niż ten co był w toni. RejZwierc 252v.

»(po)przestać nałogu« [szyk zmienny] (5): *Mqcz* 226c; *RejPos* 64v, 87v; *BielSat* G4; Gdy z opilstwá od brony kłotki zodcináli [...] Nápominałem áby poprzeštał nałogu *CiekPotr* B3.

»przyść (a, przychodzić) w nałog, do, ku nałogu« (2:1:1): *FalZioł* V 37; Abowiem kiedy człowiek ma przyść w dołkonály nałog/ [...] mu thrzebá wodzá *GórnDworz* Ff3, F12v; *RejPos* 65v.

Wyrażenia: »dobry nałog« (1): wżakożem to wżitko rozumem fwym y dobrem nałogiem w fobie vmorzył, y ku lepszemu fkłonność onę złą obrocił. *GlabGad* L8v.

»nałog karczemny« = *pijaństwo* (1): Mówią/ iż kto raz będzie szybałem y łgarzem/ Ten iuż nigdy nie będzie dobrym gołpodarzem. Iuż się báwi frántostwem y swoim nałogiem Kárczemnym *KlonWor* 41v.

»marny nałog« (4): Strzełzże się nieboraczku márníego nałogu. *RejWiz* 176, 51, 194v; *RejPos* 64.

»nietrefny nałog« (1): PHilozophi [...] Wolność nád wżytki fkárby/ s cnotą obieráli. Lecż gdy się to zábáwi/ nietrefnym nałogiem/ Iako ná płoney roli ták leży odłogiem. *RejZwierc* 50v.

»sprosny nałog« (2): *RejPos* 87v; A což gdy on fprośny nałog/ ktory fnađz mocniejszy ieft niż przyrodzenie/ wżytko popłuie *RejZwierc* 63.

»stary, zastarzáły nałog« [szyk 2:2] (3:1): wiele ludzi się było tą poštillá w prawdzie obaczyło z onych dawnych zwykłych á zawiłánych nałogow ftárych. *RejZwierc* Aaav; A ktho ieft świadom onych ftárych nałogow/ y zwyczáiw Rzymfkich/ obaczy *NiemObr* 159. Cf »z nałogu«.

»szpetny nałog« (1): Ale to [czarnoksięstwo] hárc ftráfzliwy/ bo tám wżytko Bogiem/ Iáko ołsem tak robiá/ tym fszpetnym nałogiem. *RejWiz* 150.

»wszeteczny nałog« (2): *RejZwierc* 61 v; Iuż się Zmocnił wżeteczny nałog, podbił pod moc swoię Práwá, że imi łudzi, nieináczye iedno Iáko kto ftáry dziećmi. *CiekPotr* 78.

»zły, złosny nałog« = *consuetudo mala Cn* [szyk 12:5] (15:2): *Diar* 67; *RejWiz* 42; *Mqcz* 33c; *RejPos* 237; *BielSat* G4; *PaprPan* Ff3; *Calep* 145a; *KochPij* C2; A ták siły ferdeczne/ Złofny nałog/ w fák wganía/ Zginę bez twego Pánie rátowánia. *GrabowSet* D3; mdłe krewkości/ Złofny nałog/ wwođzi/ Y z kwápliwością fzkodzi *GrabowSet* S2, M4; *PowodPr* 66; *LatHar* 164; *SkarKaz* 387b. Cf »z nałogu«.

»zwykły nałog« [szyk 4:1] (5): Zwłáfczáa gdy zwyczaj weźmie s towarzystwá złego/ Iuż iá trudno powfciágnąć z nałogu zwykłego. *RejWiz* 89v; *RejZwierc* 63, 105v. Cf »z nałogu«.

Szeregi: »ćwiczenie i nałog« (1): nie zárázem Krákw zbudowano/ iáko połpolicie mowią: iedno pińanie/ dołkonálego pińárzá nie wczyni ćwiczenie y nałog wiele może, *LatHar* 665.

»obyczaj i nałog« (1): Miał w łobie ten obyczaj y ten nałog pánfki/ Iże z nieprzyiacioły mężnie się probawał *PaprPan* Bb2v.

»postępek abo nałog« (1): wfpokoycie się we złych poštępkách ábo nálogách: á pocznicie dobrze czynić. *PowodPr* 66.

»przyrodzenie i (a, abo) nałog« [szyk 4:1] (5): *RejZwierc* 91v; co przyrodzenie y nałog rozumny požáda/ trudno tego brónić *Oczko* 19; *CiekPotr* 61. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]. Cf *Wyrażenia przyimkowe*.

»nałog a zatwardziałość« (1): Acż s pilnością fłucha fłowá Pánfkiego [...] y bárzo go to czáfem ruńza/ á což potym gđj on nałog á oná zátwárdziałość nigdy mu o tym rozumieć nie dopuści. *RejPos* 64v.

»nałog a (i, albo, ani) zwyczaj; zwyczaj z nałogiem« [szyk 9:5] (13;1): *BartBydg* 67; *RejPos* 65 [2 r.], 85, 247v; á fńadź dáleko wefelšzy bywáią wilczy w lefie/ y lepšzych krothofil vżywáią/ niż ten fláchetny narod [...] kthory fie iuż wda w ten wżeteczny á práwie bydlęcy nałog á zwyczaj. *RejZwierc* 61 v; *Calep* 145a, 675a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]. Cf »z nałogu«.

Wyrażenia przyimkowe: »podług nałogu« (1):

~ *Szereg:* »podług przyrodzenia a nałogu« (1): toć ma być rozumiano podług przyrodzenia á nałogu: aby koždy obaczywšzy niedořtátek řwoy/ mogł by řobie tu rádě náleść. *SienLek* 10. ~

»z nałogu« (13): *GlabGad* P7v; *RejWiz* 89; More habent licentiam, Z nałogu máją tę řwá wolę. *Mqcz* 233c.

~ *Wyrażenia:* »z zastarzałego nałogu« (2): *GrabowSet* G; Pogánie/ z zářtářzáłego nałogu złęgo byli do oboygá [*porubstwa i bařwochwalstwa*] řkłónni *WujNT* 462.

»ze złęgo nałogu« (2): *WujNT* 462; DRVDZY zář řá ze złęgo nałogu złodźieie *KlonWor* 8.

»z zwykłego nałogu« (2): NVž moiá miła Soyko/ z zwykłego nałogu/ Przepyeruy/ áźci dádzá/ zgniłego twarogu. *RejZwierc* 124; *RejZwierc* 158v.

Szeregi: »z przyrodzeni abo z nałogu« (1): Ieřli řtára řię o vmartwienie tych namięřnořci/ do kthorych ieřt řkłónny/ z przyrodzenia/ ábo z nałogu. *LatHar* 135.

»z wychowania i z nałogu« (1): iž tu řadnego przeciwięřřwá w rzeczy tey nie będzie/ gdy to řobie człowiek ná pámięć przywiedźie/ iáki ieřt řam w řobie z vrodzenia řwego/ czym teř ieřt z wychowania y z nałogu *CzechRozm* 214.

»z nałogu i ze zwyczaju« [szyk 2:1] (3): *KwiatKsiąř* Dv; *RejZwierc* 164v; iž fie rzeczy Bořkie/ [...] więcey z nałogu/ áłbo řnac z iákiego zwyczáiu/ niżli z przyřřtoynego nabořeńřtwá řpráwuia. *KarnNap* A2v. ~

W przen (1) : Niech niá [*duszq*] nie władnie [...] zdrádlivy Nieprzyiaćiel on řrogi/ Co řię rad/ iák řycźliwy Stáwi/ á zwodzác/ řłodzi řwe nałogi *GrabowSet* H4.

a. *Zwyczajowy obrzqdek, rytuał* (4) : rzeczy máią być do řtrawienia łatwić/ á coby řye w krew nalepřzá obroćiły/ przy piwieli/ przy winieli/ bylę wedle nałogu/ á przez obrařenia zdrowia *Oczko* 28; Wřzákoř w niktorych nałogách/ zwłářzczá w obrzeřce/ (y przykłádem řámęgo Páwła S. choć głównęgo nieprzyiaćielá iey)/ cžás dořyc dłuęi Apořřtołowie onę tolerowáli *PowodPr* 38.

Szereg: »nałog i zwyczaj« (1): A ktho ieřt řwiádom onych řtárych nałogow/ y zwyczáiw Rzymřkich/ obaczy/ iáko nákrřřtał/ onęgo Pogáńřkiego [...] nabořeńřtwá/ máło nie wřzyřtko Pápięřkie nabořeńřřtwo vřformowane ieřt. *NiemObr* 159.

Wyrażenie przyimkowe: »według nałogu starego« (1): Pána boga próřę žeby: y W.M. vřzyřć raczył ducha řwoięgo ř. žebyř teř W.M. mogł kiedy [...] o práwey drodze zbáwięney/ wedle nauki Chriřřřufowej/ y Apořřřřtołřkiey/ á nie według náuk ludzkich y nałogu řtárego/ pomyřlić. *CzechEpPORz* 8.

Synonimy: obyczaj, zwyczaj.

Cf [NAŁOGA]